

“ეკონომიკური პროფილი”, #6, 2009, ნოემბერი

აკაკი ბაკურაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ქუთაისის სამართლისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტის და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ნაირა ვირსალაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ქუთაისის სამართლისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტის და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

დანაშაულობის ეკონომიკურ-სტატისტიკური ანალიზის საკითხისათვის

„დანაშაულობის ღირებულება - ჩვენი თავისუფლების ფასია“
ფ. ადლერი

დანაშაულობის, როგორც რეგისტრირებულ დანაშაულთა (გამოვლენილი და აღრიცხვაზე აყვანილი საზოგადოებისთვის საშიში ქმედება, გათვალისწინებული “საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით”), სამართალდარღვევათა გავრცელების ხარისხს, დიდი გავლენა აქვს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობის განვითარებაზე. ამასთან, იგი პერიოდულად მოგვევლინა როგორც ერთიანი სამეურნეობო სისტემის „შემადგენელი ნაწილი“ და, შესაბამისად, მისი გავლენაც იგრძნობა ეკონომიკის ყველა სექტორში.

კრიმინოგენური სიტუაციის გაურესება ასევე აისახება „ჩრდილოვანი“ ეკონომიკის გაძლიერებაში, რამაც შეიძლება დამანგრეველი ზიანი მიაყენოს ქვეყნის განვითარების წინასწარ განსაზღვრული კურსს და მოსალოდნელი შედეგებით ნეგატიურად იმოქმედოს მეურნეობრივ სისტემაზე... და სინვესტიციო გარემოზე, რამეთუ იზრდება ე.წ. „დანაშაულებრივი რისკი“, ანუ იგივე დანაშაულობა (დანაშაულის გავრცელების ხარისხი იზომება ‰-ში, რაც ნიშნავს თუ რამდენი ერთეული დანაშაული მოდის 1000 მოსახლეზე, ერთეული/1000კაცი).

ცხრილი №1

დანაშაულობის დინამიკა საქართველოში 2002-2008 წწ. (ერთეული/1000 კაცზე, ‰)

მაჩვენებელი	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
რეგისტრირებული დანაშაული, ერთეული	15029	15662	16658	17397	24856	43266	62283	54726	44644
დანაშაულობა, ‰	3,39	3,56	3,81	4,01	5,76	10,03	14,41	12,46	10,19
არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილ დანაშაულთა რიცხვი	620	662	674	617	557	755	997	674	759

საერთო ჯამში, ქვეყნაში კრიმინალური სიტუაციის გამწვავება შესაძლოა აისახოს ეკონომიკურ ურთიერთობათა „შესუსტებაზე“ და, შესაძლოა, მოშალოს იგი კი, როგორც სახელმწიფოს შიგნით, ისე მის გარეთ. კერძოდ, მან ზემოქმედება შეიძლება მოახდინოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტურობაზე, საბიუჯეტო და ფულად-საკრედიტო სისტემაზე, ინვესტიციურ პროცესებზე, ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების მასშტაბებზე, საბაზრო მექანიზმების ეფექტიანობასა და კონკურენციულ გარემოზე, საწარმოებში შრომის დანაწილებასა და წარმოების ეფექტურობაზე და ა.შ.

საბაზრო ეკონომიკის გზაზე მდგარ ქვეყნებში, მიუხედავად მათი განვითარების ისტორიული თუ ეროვნული თავისებურებისა, მზარდი ტემპებით მიმდინარეობს დანაშაულობის მატება და, ხშირ შემთხვევაში, უახლოვდება კიდევ ისეთი ქვეყნების მაჩვენებლებს, სადაც დიდი ხანია დამკვიდრებულია ეკონომიკურ ურთიერთობათა ასეთი ტიპი.

ეკონომისტები თანხმდებიან იმ აზრზე, რომ ჯერჯერობით საბაზრო ეკონომიკას ღირსეული ალტერნატივა არა აქვს. იგი, რამდენადაც სოციალურ წინააღმდეგობათა მკვეთრი გამოხატულებაა, იმდენად კრიმინოგენურიც არის. უფრო მეტიც, საბაზრო ეკონომიკა არ შეიძლება განვიხილოთ განვითარების სოციალურ-პოლიტიკურ თავისებურებებთან იზოლირებულად. ის შეიძლება განვითარდეს მხოლოდ ინდივიდუალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური თავისუფლების, დამოუკიდებელი აზროვნებისა და ურთიერთობათა დემოკრატიულობისა და პლურალიზმის პირობებში.

არ გვსურს შევეგუოთ, მაგრამ ფაქტია, რომ „თავისუფლება უფრო კრიმინოგენურია...“ ჩვენი ქვეყნის მაგალითზე, დანაშაულობის ზრდის ძირითადი ფაქტორებად შეიძლება დასახელდეს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის „გაწელილი“ პროცესი, 70 წლიანი „ტოტალური კონტროლის“ ნგრევის პროცესი და ურთიერთობათა ახალი სოციალური და დემოკრატიული ფორმების შექმნის მცდელობა და სხვ. მეცნიერები თანხმდებიან იმ აზრზე, რომ სიღარიბე არ ახდენს გადამწყვეტ როლს დანაშაულობაზე, რამეთუ ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში ასე თუ ისე უმკლავდებიან სიღარიბეს, თუმცა არა თუ მცირდება დანაშაულობა, არამედ იზრდება კიდევ [1].

ცხრილი №2

დანაშაულობის დინამიკა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში
2003-2007 წწ. (ერთეული/1000 კაცზე, %)

ქვეყნები	2003	2004	2005	2006	2007
საქართველო, GE	4,01	5,76	10,03	14,41	12,46
აზერბაიჯანი, AZ	1,85	2,03	2,16	2,26	2,19

სომხეთი, AR	3,46	3,14	2,76	3,03	2,62
--------------------	------	------	------	------	------

ისმის კითხვა: რა არის დანაშაულის ჩადენის მოტივი? ანუ რა უბიძგებს ადამიანს დანაშაულისაკენ?

ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურიატის ჰ. ბეკერის აზრით: „დამნაშავე, ნებისმიერი ადამიანის მსგავსად, რაციონალურად ეწევა საკუთარი ინტერესების მაქსიმალურად დაკმაყოფილებას, რადგან იგი შეზღუდული არის შემოსავლებითა და ფასებით, რომლებსაც აწყდება ბაზარზე, ან თუნდაც სხვაგან... ისიც ჩვეულებრივ განიხილავს დანახარჯებისა და მოგების ალტერნატიულ ვარიანტებს და იღებს მისთვის მისაღებ, „სასარგებლო“ გადაწყვეტილებას“. მისივე თქმით: „დამნაშავეთა დანახარჯებსა და მოგებაზე მომქმედი ძირითადი ფაქტორებია: მათი დროის ალტერნატიული ხარჯები (ალტერნატიული ღირებულება), რადგან კანონიერი საქმიანობით დაკავების დრო მცირეა, რასაც თან ერთვის მოსალოდნელი დაკავება, გასამართლება და პატიმრობა და ა.შ. და მეორე - დანაშაულებრივი საქმიანობიდან მოსალოდნელი სარგებელი“ [2].

ხანგრძლივმა დაკვირვებებმა და მრავალჯერადმა გამოკვლევამ აჩვენა, რომ რაც უფრო დიდა დაკავებისა და გასამართლების ალბათობა, მით უფრო მცირდება დანაშაულის ჩადენის სიხშირე, ვიდრე სასჯელის ვადიანობის ზრდა. ამდენად, დანაშაულობაზე უარყოფითად მოქმედებს (უკუპროპორციულ კავშირშია) ალტერნატიული ხარჯები, დაკავებისა და დასჯის ალბათობა და მისი სიმკაცრე, ხოლო დადებითად (პირდაპირპროპორციულად) - დანაშაულებრივი საქმიანობიდან სარგებელი [2].

ნათელია, რომ დღეს საქართველოში დანაშაულობის წინააღმდეგ ბრძოლის კონტროლის სოციალურ-სამართლებრივი ზემოქმედება გააქტიურდა, თუმცა ისიც ცხადია, რომ ბევრი რამ ჯერ კიდევ დასახვეწია, მათ შორის: საკანმომდებლო ბაზა, სამართალდამცავ სტრუქტურებში კვალიფიციური კადრების შერჩევა, მათი ფინანსური და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის უზრუნველყოფა და, რაც მთავარია, რეალურად უნდა გამოჩნდეს პოლიტიკური ნება (!).

დანაშაულობის ანალიზი, მთლიანობაში, ძალზედ ძნელია, თუმცა ერთი რამ ცხადია - ადამიანები იღებენ გადაწყვეტილებას ჩაიდინონ ისეთი დანაშაული, რომლის მოსალოდნელი სარგებელი და დანახარჯები მისაღები იქნება. ადამიანთა დანაშაულებრივი ქმედება გამომდინარეობს საზოგადოების ეთიკური, ფსიქოლოგიური, სოციალური, ეკონომიკური და სხვა ასპექტებიდან.

დანაშაულის ჩადენიდან სარგებელი ესაა ის ფულადი შემოსავალი, რომელსაც მიითვისებენ დამნაშავენი ე.წ. აკრძალული წესით, ან დანაშაულებრივი მიზნით დახარჯული ღირებულების ზომა

(ჩვენ არ ვითვალისწინებთ იმ შემთხვევებს, როცა დამნაშავე თავისი ქმედებიდან არ ელის ეკონომიკურ სარგებელს, არამედ იღებს ე.წ. „ფსიქოლოგიულ“ კმაყოფილებას).

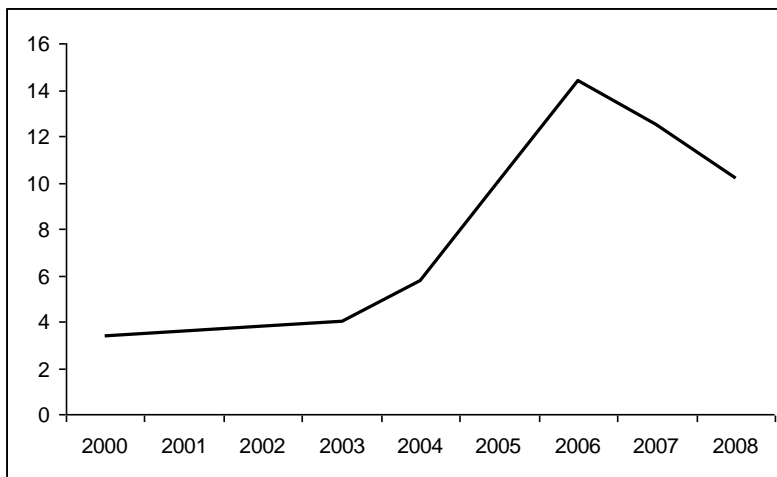
შედარებით რთულია დანაშაულებრივი საქმიანობის დანახარჯების შეფასება, როდესაც პიროვნება ირჩევს დამნაშავეს კარიერას. ის ნაწილობრივ ან მთლიანად ამბობს უარს ლეგალურ შრომასა და შემოსავალზე, რომელიც მიუთითებს მისი დროის დანახარჯების ალტერნატიულ ღირებულებაზე. ამასთან, გასათვალისწინებელია მოსალოდნელი დაკავება და დაპატიმრება. შესაბამისად, ისინი არიან „რისკიანი“ პირები.

ისიც ცხადია, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებიდან რაც უფრო მეტია შემოსავლის ალბათობა (მით უმეტეს, დაუსჯელობის შესაძლებლობის არსებობის პირობებში), მით მეტია დანაშაულის სიხშირე. ამდენად, სარგებლისა და ხარჯების ცვლილება წარმოადგენს იმ მიზეზს თუ რატომ აქვთ ზოგიერთ ინდივიდს, ან სოციალურ ჯგუფს დანაშაულის ჩადენისაკენ მიდრეკილება.

მოგებული დარჩება ჩვენი საზოგადოება, თუ მაქსიმალურად შეამცირებს და შეზღუდავს დანაშაულის გავრცელების ხარისხს და, შესაბამისად, მეტ სარგებელსაც ნახავს თუ მას მიაღწევს „მინიმალური“ დანახარჯებით. ამდენად, საზოგადოების მიზანი უნდა იყოს დანაშაულის არა მხოლოდ აღკვეთა (ელიმინაციონ), არამედ მისი თავიდან აცილებაც, რამდენადაც შესაძლებელი იქნება იგი. ამ მხრივ გაწეული დანახარჯების მოცულობა შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი ურთიერდამოკიდებულებით: საზოგადოების ერთობრივი დანახარჯები = პრევენციის მიზნით გამოყენებული რესურსების ღირებულება + ყველა დანაშაულიდან მიღებული დანაკარგები (ფულად ფორმაში გამოხატული).

ნახ. 1

დანაშაულობის დინამიკა საქართველოში 2002-2008 წწ. (ერთეული/1000 კაცზე, %)

ამდენად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ დანაშაულობა უკუპროპორციულ კავშირშია დანაშაულის გახსნის ინტენსივობასთან (ხარისხთან), სასჯელის სიმკაცრესთან და პირდაპირპროპორციულ კავშირშია სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებთან, როგორცაა შემოსავლების დიფერენცია, უმუშევრობა და სხვ. შესაბამისად, საზოგადოებაში არსებობს დანაშაულობაზე ზემოქმედების სამი „ინსტიტუტი“: „კრიმინალური იუსტიციის“ რესურსი, დასჯის სიმძიმე და მასზე კონტროლის სოციალური პროგრამები [2].

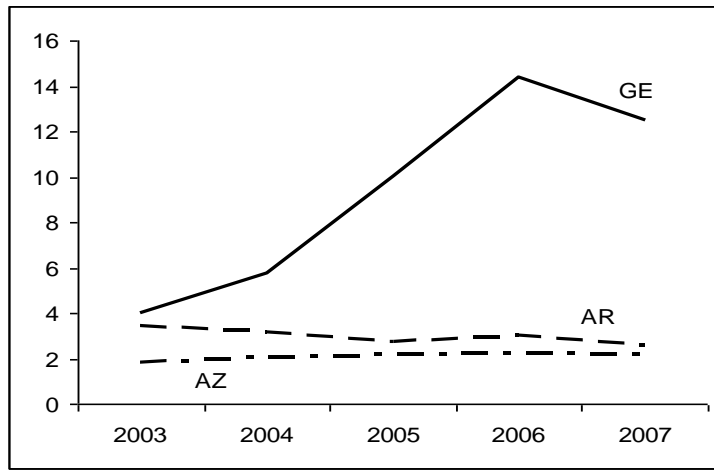
განსაკუთრებულ მიდგომას იმსახურებს დანაშაულთა განმეორებადობა (დანაშაულის რეციდივი), არასრულწლოვანთა დანაშაული (იხილეთ ცხრილი №1) და ეკონომიკური შედეგები, რასაც სიღრმისეული შესწავლა სჭირდება და იმედია, რომ სწრაფად განხორციელდება ამ მიმართულების გამოკვლევები. ამასთან, დიდ პრობლემად რჩება საქართველოში დანაშაულთა აღურიცხვიანობა (მაგალითისათვის, ა.შ.შ.-ში ფაქტიური დანაშაულობა 3-4-ჯერ აღმეტება ოფიციარულად რეგისტრირებულ დანაშაულობათა რიცხვს) და ა.შ. [1]

საინტერესოა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში ბოლო წლების დანაშაულობის დინამიკა. ცხრილი №2-დან ჩანს (იხილეთ ასევე ნახ. 2), რომ 2003 წელს კრიმინოგელური სიტუაცია აზერბაიჯანში უკეთესი იყო და დანარჩენ ორ რესპუბლიკაში უფრო მწვავე, რომელიც შენარჩუნდა კიდევ 2004 წელს, მაგრამ 2005 წელს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი ცვლილებების და დანაშაულთა რეგისტრაციის ერთი „მოუწესრიგებელი საკითხის“ გამო (კონკრეტულ წელს რეგისტრირებულ დანაშაულთა რიცხვში ხდება წინა წლებში ჩადენილი დანაშაულებები), რაც ზემოქმედებს რეალური სურათის ცვლილებაზე.

საერთო ჯამში, 2003-2007 წწ. სომხეთში დანაშაულობის საშუალო დონეა 3,00‰, აზერბაიჯანში - 2,10‰ და საქართველოში - 9, 33‰, ანუ სომხეთთან შედარებით საქართველოში იგი 3,11-ჯერ მეტია, აზერბაიჯანთან შედარებით - 4,44-ჯერ.

ნახ. 2

დანაშაულობის დინამიკა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში
2003-2007 წწ. (ერთეული/1000 კაცზე, %)

რაც შეეხება დანაშაულობათა საშუალოწლიური მატებისა და ზრდის ტემპებს, აქაც ჩვენი ქვეყნისთვის სურათი აქაც უარესია. კერძოდ, მითითებულ საანალიზო პერიოდში იგი საქართველოში (GE) იზრდება საშუალოდ წელიწადში 2,11%-ით, აზერბაიჯანში (AZ) - მხოლოდ 0,08%-ით და სომხეთში (AR) - 0,21%-ით.

რა იწვევს საქართველოში, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან შედარებით, ბევრად უარეს დაშაულობის დინამიკას. მიზეზების ძიება და მათი შესაძლო გავლენა დადგენა იგრძნობა პროფესიონალ იურისტთა მიერ. პრობლემის მოგვარებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ასევე ეკონომისტ-სტატისტიკოსთა მდიდარი გამოცდილება.

ანალიზის შედეგების უფრო ზუსტი პარამეტრების დადგენისათვის გავაფართოოთ საანალიზო პერიოდი საქართველოსათვის 2000-2008 წწ. შუალედით (იხილეთ ცხრილი №1 და ნახ. 1). მიუხედავად ბოლო სამ წელიწადში წინა წლებთან შედარებით დანაშაულობის საგრძობი შემცირებისა, იგი მაინც საგანგაშოა. იმედია, რომ მომავალში საზოგადოება და თითოეული მოქალაქე აიღებს პასუხისმგებლობას ამ უაღრესად მტკივნეული პრობლემის სწრაფად მოსაგვარებლად.

თუ ჩავთლით, რომ საზოგადოებაში კანონის უზენაესობის დაცვის კვალდაკვალ ადამიანთა შორის ურთიერთობებში მოქალაქეები გამოიყენებენ „ღვთის მოშიშეობის“ ეთიკურ ნორმებსაც, მაშინ „მართალი კაცი“ უფრო გაუძლებს დანაშაულებრივ ცდუნებასაც, რამეთუ ებრაელთა მეფის, დავით წინასწარმეტყველის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ყრმა ვიყავ და დავბერდიცა და არა ვიხილე მართალი დაგდებულ, არცა თესლი მისი მთხოვნელ პურისა“ (ფს. 36, 35).

წყაროები:

1. www.ecsocman.edu.ru
2. www.corruption.rsuh.ru

3. www.statistics.ge
4. www.polis.ge
5. www.aemstat.ar
6. www.azstat.org